

3.4. Реформування системи охорони здоров'я як фактор забезпечення економічної безпеки держави

Оскільки розвиток системи охорони здоров'я безпосередньо впливає на основні показники життя в будь-якій країні, а доступ до сучасних лікарських засобів веде до скорочення витрат на охорону здоров'я завдяки попередженню захворювань та уникненню необхідності госпіталізації. Інноваційні лікарські засоби не тільки збільшують середню тривалість життя, а позитивно впливають на підвищення продуктивності та зростання кількості робочої сили, ділових операцій та створення робочих місць, навчання лікарів та пацієнтів, трансфер ноу-хау, загальне покращення рівня медичних знань в країні, приплив додаткових податкових надходжень, тощо.

Ураховуючи сказане, фармацевтична галузь охорони здоров'я має розглядатися як стратегічна для України, зважаючи не лише на економічний потенціал, пріоритети реалізації соціальної політики, забезпечення сталого розвитку та функціонування держави в умовах глобалізації та інтеграційних процесів.

З огляду на суспільну значущість проблем безпеки в самій фармацевтичній галузі (безпека застосування лікарських засобів, економічна безпека фармацевтичних виробництв), з метою забезпечення всебічного підходу та комплексного вирішення питань у галузі охорони здоров'я вбачається за доцільне формулювання концепції фармацевтичної безпеки на загальнодержавному рівні,

Передусім наголосимо, що це питання було предметом вивчення науковців. Загальні теоретичні аспекти економічної безпеки держави розглянуті та висвітлені у роботах Є. М. Білоусова, Д. В. Задихайло, В. М. Пашкова, А. І. Сухорукова, Л. С. Шевченко, та інших. Визначенню теоретико-методологічних засад та критеріїв формування фармацевтичної безпеки держави, аналізу індикаторів фармацевтичної безпеки в контексті тенденцій вітчизняного фармацевтичного ринку, розробці концептуальних підходів до формування системи фармацевтичної безпеки України присвячено праці А. Й. Дацко,

О. І. Дацко, В. В. Шаповалова, В. П. Черниха. Питанням економічної безпеки фармацевтичної галузі та впорядкуванням термінології займаються вітчизняні дослідники І. А. Герасименко, В. М. Голубка, Г. П. Оласюк та зарубіжні вчені З. М. Голант, Д. А. Кузнєцов, Е. О Коржавих, Л. В. Мошкова.

Крім того, частково це питання врегульовано й на законодавчому рівні. Так, відповідно до абзацу 49 ст. 17 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення, поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб віднесено до основних реальних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві у соціальній та гуманітарній сфері¹.

Отже, економічна безпека держави є однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а також і базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів.

Як зазначено у абзацах другому та третьому пункту 5 Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки².

Демографічна безпека визначена як стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України. А соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі,

---

¹ Про основи національної безпеки України :Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.

² Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішим елементом економічного потенціалу країни.

Таким чином, головною складовою і демографічної безпеки, і соціальної безпеки є населення держави і такий показник як громадське здоров'я.

З викладеного можна зробити висновок, що охорона здоров'я є одним з основоположних елементів у структурі економічної безпеки, яка, в свою чергу, формує систему національної безпеки.

До складових економічної безпеки країни Л. С. Шевченко відносить безпеку людського розвитку, поняття якої безпосередньо у законодавстві не закріплено, але є похідним від понять демографічної та соціальної безпеки. Як вказує дослідник, головними сферами безпеки людського розвитку виступають: демографічна, у тому числі вітальна, безпека; безпека в освітній сфері; безпека зайнятості, у тому числі промислової (виробничої) безпека; безпека у сфері матеріального добробуту. Вітальна безпека суспільства і держави гарантується здатністю системи охорони здоров'я забезпечувати реалізацію права людини на життя і здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, усувати небезпеки, що загрожують життю та здоров'ю, стало функціонувати за будь-яких несприятливих умов, а також здатністю держави до захисту національних інтересів у сфері охорони здоров'я від можливих загроз¹.

Зважаючи на наведене, можемо констатувати, що вирішення проблеми фармацевтичної безпеки знаходиться у площині створення безпечних умов для реалізації конституційного права громадян на охорону здоров'я.

Передусім з'ясуємо погляди науковців. Аналіз публікацій, присвячених питанню фармацевтичної безпеки, дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного підходу серед науковців як до визначення терміну «фармацевтична безпека», так і до співставлення з іншими елементами економічної безпеки. У результаті вивчення літературних джерел були виділені такі словосполучення, що використовувались

---

¹ Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / за ред.: Л. С. Шевченко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2009. 312 с.

вітчизняними та зарубіжними дослідниками з метою розкриття сутності досліджуваного явища:

- 1) «фармацевтична безпека»;
- 2) «вітальна безпека»;
- 3) «лікарська безпека»;
- 4) «економічна безпека фармацевтичних підприємств»;
- 5) pharmaceutical security.

Як наголошують вітчизняні дослідники А. Й. Дацко та О. І. Дацко, термін «фармацевтична безпека» найчастіше вживається як синонімом до терміну «безпека лікарського засобу». Слушною є точка зору авторів, що таке обмежене трактування поняття «фармацевтична безпека» та прирівнювання його за змістом до безпечності фармакологічної дії лікарських засобів (широта терапевтичного індексу та ефективність лікарського засобу) та безпеки у процесі виробництва (це охоплюється терміном «якість лікарського засобу») приводить до розуміння поняття у вузькому значенні, тобто як явища, що виникає на стадії фармацевтичної розробки, у процесі промислового виробництва, доклінічних і клінічних випробувань лікарського засобу, на етапі державної реєстрації та моніторингу безпеки лікарського засобу після введення його в обіг, що проводяться протягом усього їх життєвого циклу¹.

У своїх наукових працях В. М. Пашков запроваджує термін «вітальна безпека», та розглядає його як складову національної безпеки, тобто безпеки життя і здоров'я громадян, наголошуючи що проблема визначення, кваліфікації та господарсько-правової регламентації забезпечення вітальної безпеки як об'єкта правового господарського порядку може бути запорукою ефективного функціонування системи охорони здоров'я. При цьому важливо виходити з того, що на певному етапі питання вітальної безпеки як елементу національної безпеки переходить межі господарсько-правового контексту і набуває конституційно-правового політичного значення. У цьому контексті, вважає автор, факторами забезпечення вітальної безпеки є гарантії надання

---

¹ Сучасні аспекти фармацевтичної практики в Україні : колективна монографія / Б. П. Громовик, А. В. Горілик, І. Я. Городецька [та ін.] ; за ред. Б. П. Громовика. Львів : Ліга-Прес, 2014. 386 с

медичної допомоги та якісного медичного обслуговування; здійснення ефективної санітарно-профілактичної діяльності; державна підтримка фармацевтичного сектору охорони здоров'я; державна підтримка науково-інноваційної діяльності в цій сфері; дієвий контроль за імпортом лікарських засобів і виробів медичного призначення; контроль за екологічною чистотою продуктів харчування, питною водою, повітрям, що пов'язано зі створенням єдиного контролюючого органу; створення відповідних господарсько-правових режимів щодо запровадження господарсько-правових стимулів та обмежень¹.

Дослідник характеризує поняття «вітальна безпека» через систему її забезпечення, акцентує увагу на необхідності чіткого законодавчого визначення вказаного поняття, пропонує класифікацію загроз вітальній безпеці та шляхи нейтралізації цих загроз².

У свою чергу, Д.А. Кузнецов та Е.О. Коржавих розглядають термін «економічна безпека фармацевтичної галузі (організації)», характеризують основні елементи цього комплексного поняття, взаємозв'язок цих елементів. Науковці вважають фармацевтичну галузь як штучно сформованою фармацевтичною системою, що є підсистемою фармацевтичної практики та вирішує завдання по розподілу фармацевтичних товарів та послуг. Як наголошують автори, економічна безпека фармацевтичної галузі це такий стан фармацевтичної галузі, що забезпечує ефективне виконання нею економічних і соціальних функцій, а також розвиток організації на основі виявлення, попередження і ліквідації загроз фінансового, кадрового, техніко-технологічного, правового, екологічного, інформаційного та силового характеру. Дослідники обґрунтовують, що до предмету економічної безпеки фармацевтичної галузі входять по-перше, контроль і оцінка (моніторинг) факторів і загроз, по-друге виявлення, попередження, знищення або послаблення загроз для діяльності фармацевтичної галузі³.

---

¹ Пашков, В. М. Проблеми правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я (господарсько-правовий контекст) : монографія. Київ : МОРІОН, 2009. 448 с.

² Там само.

³ Кузнецов Д. А., Коржавых Э. А. Концептуальная модель управления экономической безопасностью фармацевтической организации. *Фармация и фармакология*. 2015. № 4 (11) С. 47–51.

Натомість, З.М. Голант визначає поняття «економічна безпека фармацевтичної галузі» як стан фінансового, науково-дослідного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу галузі, інституційних, правових, організаційно-економічних відносин державних органів управління та виробників, що забезпечує її здатність функціонування на інноваційній основі, та гарантує доступність для населення та високу медичну ефективність життєво необхідних та важливих лікарських засобів. Дослідник виділяє дві основні системні загрози економічній безпеці фармацевтичної галузі країни:

1) безпосередня загроза (нездатність забезпечити населення основною номенклатурою лікарських засобів, весь цикл виробництва яких знаходиться на території держави);

2) стратегічна загроза (низький рівень інновацій і технологій, що використовуються при розробці та виробництві лікарських засобів).

Автор акцентує увагу на чотирьох принципах забезпечення економічної безпеки фармацевтичної галузі:

1) принцип домінування інноваційної моделі розвитку галузі.

2) принцип верховенства якості, ефективності і безпечності лікарських засобів.

3) принцип пріоритетності національної фармацевтичної галузі в реалізації державних програм у сфері забезпечення населення лікарськими засобами.

4) принцип імпортозаміщення лікарських засобів вітчизняними, повний цикл виробництва яких знаходиться на території країни¹.

Питання лікарської безпеки та створенню системи фармаконагляду в Україні присвячено роботи О. П. Вікторова, І. А. Зупанця, В. П. Черних, російських фармакологів А. В. Астахової, Ю. Б. Білусова, В. К. Лєпахіна, М. В. Лєонової, Є. А. Ушкалової.

Що стосується терміну *pharmaceutical security*, то у 2002 р. було створено некомерційну організацію – Інститут фармацевтичної без-

---

¹ Голант Захар Михайлович Стратегические направления обеспечения экономической безопасности фармацевтической отрасли России. Вестник ЧГУ. 2010. №2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskie-napravleniya-obespecheniya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-farmatsevticheskoy-otrasli-rossii> (дата обращения: 07.12.2016).

пеки (Pharmaceutical Security Institute, PSI), засновниками якого стали виробники лікарських засобів. Головними завданням Інституту фармацевтичної безпеки є боротьба з виробництвом і поширення фальсифікованих лікарських засобів, тобто фармацевтична безпека у цьому випадку теж розглядається як безпечність лікарських засобів під час виробництва.

Підсумовуючи, варто сказати, що аналіз основних підходів до трактування поняття «фармацевтична безпека держава» дає змогу зробити висновок про необхідність подальших теоретичних розробок у даній сфері. Ця проблема актуалізується через відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «фармацевтична безпека держави», що породжує непослідовність у діях державного управлінського апарату і призводить до помилок у формуванні регіональних та загальнодержавних програм економічного розвитку та програм у галузі охорони здоров'я.

Для формулювання понятійного апарату фармацевтичної безпеки держави та виявлення взаємозв'язків між поняттями, передусім варто визначитися з тим, що являє собою фармацевтична безпека держави у широкому та вузькому (прикладному) значенні. У вузькому значенні фармацевтична безпека держави охоплює безпеку фармацевтичної розробки, доклінічних та клінічних випробувань лікарського засобу, безпеку виробництва (включаючи безпеку субстанцій, що застосовуються для виробництва лікарських засобів), безпеку лікарського засобу під час обігу (транспортування, зберігання, утилізація, медичне застосування, фармаконагляд) тощо.

Трактуючи термін «фармацевтична безпека» у широкому розумінні, слід пам'ятати про необхідність створення відповідної нормативно-правової бази необхідної для ефективного функціонування системи фармацевтичної безпеки; удосконалення її організаційної структури; прогнозування змін, що відбуваються в них, та потенційних загроз фармацевтичній безпеці; розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо опрацювання стратегії фармацевтичної безпеки держави; оцінка результативності дій щодо забезпечення фармацевтичної безпеки та визначення витрат на ці цілі; участь

у двосторонньому і багатосторонньому співробітництві в галузі фармацевтичної безпеки.

Подальший розвиток досліджень у галузі фармацевтичної безпеки (як теоретичних, так і прикладних аспектів) не тільки буде сприяти ефективному функціонуванню фармацевтичної галузі як однієї із складових економіки країни, але і дозволить побудувати дієву систему нейтралізації загроз здоров'ю населення України.

3.5. Модернізація правового забезпечення оборонно-промислового комплексу України в контексті функцій економічної безпеки

Економічна безпека держави і національна промисловість. Правовий режим функціонування підприємств ОПК в Україні

До комітетських слухань у Верховній Раді України у грудні 2013 р. на тему: «Економічна безпека України: загрози, ризики та їх упередження» Мінекономрозвитку України підготувало аналітичні матеріали щодо стану економічної безпеки в Україні. За розрахунками Мінекономрозвитку, у 2012 р. інтегральний показник рівня економічної безпеки знизився на 2 % порівняно із 2011 р., становив 49 % від оптимального значення та залишався у незадовільній зоні. У цій зоні також перебували такі її складові, як промислова (53 %), фінансова (48 %), демографічна (45 %) та енергетична (43 %) безпеки; у небезпечній зоні залишаються інвестиційноінноваційна (34 %), зовнішньоекономічна (30%) та макроекономічна (38 %) безпеки; у задовільній зоні – соціальна безпека (63 %); в оптимальній – продовольча безпека (93 %)¹.

Економічна безпека держави охоплює всі економічні відносини у державі. Промислова безпека (або виробнича) як частина економіч-

---

¹ Рекомендації комітетських слухань на тему: «Економічна безпека України. Загрози, ризики та їх упередження» від 06.12.2013 р. URL: http://komnbo.rada.gov.ua/komnbo/control/uk/publish/article?art_id=50304&cat_id=50302.